

İSTANBUL BELEDİYELERİ ÖRNEĞİ'NDE HAYIRSEVERLİKTE SOSYAL ADALETE COVID-19 SOSYAL YARDIMLARI*

Sakine ARSLAN ERBAŞ²

Öz

Bu çalışma, Mayıs ve Temmuz 2020 aralığına denk gelen Covid-19 salgınının ilk 100 gününde, Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'daki bir dizi ilçe belediyesinin sosyal yardım programlarını inceleyerek, süreçteki zorluk ve fırsatları analiz etmektedir. Hem iktidar partisi (Adalet ve Kalkınma Partisi) hem de ana muhalefet (Cumhuriyet Halk Partisi) partisi tarafından yürütülen çalışma, ilçe belediyeleri ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasındaki olası koordinasyonun incelenmesini sağlamıştır. İlgili belediyeler bünyesindeki sosyal yardım dairelerinde aktif olarak görev yapan yönetici kadroları ve sosyal hizmet uzmanları ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Verilerin içerik analizi, hayırseverlik yaklaşımından hak temelli yaklaşıma konumlanan geniş bir yelpaze sunmaktadır. Örtüşen ve çoğunlukla birleşen bu yaklaşım, yazar tarafından "Hibrit Model" olarak çerçevelenmiştir. Çalışma, Covid-19 salgınının ilk 100 günündeki sosyal yardım alanındaki kilit konuları; faaliyetlerin koordinasyonu, ortak bir veri tabanının kullanılması, ulaşılabilirlik ve değişen ihtiyaç sahibi profili olarak ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belediye, Sosyal Yardım, Covid-19

JEL Kodları: I30, H70

FROM CHARITY TO SOCIAL JUSTICE: COVID-19 SOCIAL ASSISTANCE THROUGH THE EXAMPLE OF ISTANBUL MUNICIPALITIES

Abstract

This study examines the social assistance programs of a number of district municipalities in Istanbul, the largest city of Türkiye, to analyze the challenges and opportunities during the first 100 days of Covid-19 pandemic that is between May and July 2020. Involving the municipalities run by both the party in power (Justice and Development Party) and the main opposition (Republican People's Party) enabled the study to scrutinize the possible coordination between district municipalities and Istanbul Metropolitan Municipality. In-depth interviews have been conducted with the managerial cadres and social workers that are actively employed in the departments of social assistance within relevant municipalities. The evaluation of the data using content analysis illustrated a broad spectrum of positions spanning from dependence to charity and rights-based approaches. An overlap or rather mix of these approaches has been frequently observed as practices in the field which is framed as 'Hybrid Model' by the author. This model is broadly and continuously used by a multiplicity of municipalities rather than a well-defined model with internal consistency and clear-cut boundaries. The study disclosed that coordination of activities, employment of a common database and issues pertaining to accessibility and changing profile of people in need have come to the fore as key parameters of implementation in the field of social assistance during the first 100 days of Covid-19 breakout.

Keywords: Municipality, Social Assistance, Covid-19

JEL Codes: I30, H70

* Bu çalışma için Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulunun 19/04/2022 tarihli ve 2022/18 sayılı toplantısında etik kurul onayı alınmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, kosemsakine@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8478-621X>

GİRİŞ

Bu çalışma, Covid-19'un ilk 100 gününü sosyal yardım alanına odaklanarak ele almaktadır. Covid-19'un ne olduğu ve neler yapılması gerektiği konusunda belirsizlikler bir yana, ortak kabul "dünyada yeni bir dönemin başladığı" (Saad-Filho, 2020; Roberts, 2020) düşüncesi olmuştur. Savaş, salgın, ekonomik krizler farklı sebeplerle doğarsalar da aynı sonucu ortaya çıkarmaktadırlar: Bireylerin hayatta kalma mücadelesinde temel ihtiyaçların sağlanabilmesi. Salgının kendi yoksullarını üretmesi ve mevcut yoksul ve kırılgan grupların şartlarını zorlaştırması sosyal yardımları bu dönemde geniş bir kitle için hayati öneme yükseltmektedir (Alpago ve Oduncu Alpago, 2020; Lustig, Pabon, Sanz ve Younger, 2020; Bhorat, Oosthuizen ve Stanwix, 2021). Salgın döneminde sosyal yardıma daha fazla ihtiyaç duyulmakla birlikte dünyada kırılgan gruplar arasında sadece %38'nin sosyal yardım alabildiği belirtilmektedir (International Labour Organization [ILO], 2020a, s. 3).

Yerel çözümler sosyo-ekonomik problemlerin çözümünde birey, toplum ve ülke refahı için önem kazanmaktadır (Makarocyhev ve Romashko, 2021). Lokal uygulamalar merkezi uygulamalara nispetle daha hızlı ve verimli sonuç verebilmektedir. Buna ek olarak belediyeler, yereli anlama, yerel halkın ihtiyaç ve taleplerinin farkına varmada merkezi hükümeti desteklemede de önemli bir yere sahip olmaktadır (Urhan ve Arslankoç, 2021).

Bu düşünceden yola çıkarak belediyelerin sosyal yardım uygulamalarında edindikleri tecrübe ile benzeri sorunlarla mücadelede anahtar rol oynayabileceği varsayılmaktadır. Covid-19 pandemisi nedeniyle zaten mevcut olan yoksulluk ve sosyal yardıma olan ihtiyaç yukarıda önemi belirtilen yerel düzeydeki çare arayışlarını daha da değerli hale getirmektedir. Bu sebeple İstanbul'daki belediyelerden Sancaktepe ve Sarıyer belediyeleri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde sosyal yardım birimi yöneticileriyle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorularla gerçekleşen mülakatta sürecin zorlukları, uygulanan çare önerileri refah devleti anlayışı içinde tanımlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarının muhtemel olağan dışı durumlara yönelik çözüm kaynağı olması hedeflenmektedir.

Birinci bölümde Türkiye'nin refah rejimlerindeki yeri, belediye, sosyal yardımlar tanımlanmış ve Covid-19 süreci refah rejimi uygulamalarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise saha çalışmasının yöntemi hakkında bilgi verilmektedir. Büyükşehir ve ilçelerin örneklem olarak anlamlı özellikleri verilmekte, derinlemesine mülakat yöntemi, görüşmecisi sayı ve soruları yer almaktadır. Çalışmanın bulguları ortak veri tabanı ve koordinasyona olan ihtiyaç, ulaşılabilirlik, hayırseverlik ve sosyal adalet: karma modele doğru, güvenlik ağına olan ihtiyaç, değişen koşullarla değişen ihtiyaç sahibi profili başlıkları altında toplanmaktadır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın bulguları doğrultusunda genel bir değerlendirmeye ulaşılabilir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BELEDİYE VE SOSYAL YARDIMLAR

Türkiye’de sosyal yardımın formlarını anlamamız için refah devleti anlayışlarının hatırlanması gerekmektedir. Sosyal devlet yaklaşımları, hak temelli anlayıştan hayırseverlik merkezli yaklaşıma ulaşan bir çeşitlilikte karşımıza çıkmaktadır. Sosyal devlet, “bağımlı çalışanların, ekonomik ve sosyal bakımdan güçsüz sınıf ve kesimlerin ve özel olarak korunması gereken grupların ihtiyaçlarına, taleplerine sosyal eşitlik temelinde cevap veren ve buna göre yapılan bir devlet anlayışı” (Göze, 1976, s. 84) olarak görüldüğü gibi “asgari refah örgütlenmeleriyle çözüm üreten” (Wincott, 2001, s. 308) devletler de bu sınıfa girebilmektedir. Başka bir ifadeyle refah rejimleri vatandaş ve siyasiler arasında ast-üst ilişkisi olmadan bir sosyo-ekonomik hak düzeyinde uygulandığı gibi artan sosyal yardımlarla övülen hayırseverlik programları altında sosyal yardım bağımlılığı olarak da görülebilmektedir (Arslan-Köse, 2018).

Türkiye’nin refah rejimlerindeki yerinden söz ederken refah devletini piyasa, aile ve devlet arasında ele alan Esping-Andersen’in liberal, sosyal-demokrat ve muhafazakâr sınıflandırmasında (Esping-Andersen, 1990) ifade etmek kolay olmamaktadır. Bu sebeple, Maurizio Ferrara (1996)’nın çalışmasını temel alan Ian Gough’un (1996) Türkiye’yle birlikte Portekiz, İtalya, Yunanistan, İspanya’yı da ele aldığı Güney Akdeniz Modeli bu çalışma için kullanılmıştır. Gough (1996)’un sınıflandırmasında sosyal politika kuruluşlarının sağlamlığı değil aile, dini enstitüler gibi geleneksel dönemden gelen araçların yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bir diğer konu ise sosyal yardımların bir klientelizm/siyasi patronaj uygulamasının pratiği olmasıdır ki bu da tamamlanmamış demokrasi ve gelişmekte olan ekonomileriyle vatandaş ve siyasi aktör arasındaki pazarlık noktasının sosyal yardımla sınırlı kaldığı anlayışını öne çıkarmaktadır. Anayasal vaatlerin uygulamadaki zayıflığı sosyal politikayı siyasi vaat seviyesinde tartışmaya neden olabilmekte ve rejimi refah devleti olmaktan uzaklaştırabilmektedir (Koray, 2003, s. 72). Partizanlık içeren -siyasi patronaja hizmet eden-hayırseverlik pratikleri yenilikçi çalışmalar için uygun bir zemin oluşturmamaktadır (Buğra ve Şahin, 2019, s. 253).

Çalışmamızın ana kavramı olan sosyal yardımı birçok sosyal bilim kavramında olduğu gibi belirli ve evrensel bir anlam altında ele almak mümkün olmamaktadır (Gough, 1996, s. 3). Bununla birlikte basit bir şekilde “modern sosyal devlette yoksullar için yapılan destek programı” olarak tanımlanabilmektedir (Demirbilek, 2005, s. 287). Bu destek, sosyo-ekonomik problemlerin çözümünde nakdi ve ayni yardımlar olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi sosyal yardımın olması için öncelikle problemlerin baş göstermesi gerekmektedir. Yardımı alan kişi almış olduğu yardımı bir süre sonrasında ödemekle yükümlü değildir, sosyal devlet anlayışında bu hizmeti ihtiyaç sahibi için devlet sağlamaktadır (Kesgin, 2014, s. 38).

“Türkiye’de gerek yararlanıcı kitlenin temsil ilişkilerinden uzak olması, gerekse bu ilişkileri yaratabilecek yapıların henüz gereken ilgiyi göstermemiş olması nedeniyle, sosyal yardımların bir talepler alanı olarak inşa edilemediğini” (Kutlu, 2020) söylemek yanlış olmamaktadır. Wilensky (1975)’in refah sınıflandırmasında yer alan kalıntı modelinde aile ve piyasa devletten önce sorumludur. Devlet bu iki kurum işlevini görmediğinde ya da yeterli olmadığına devreye girer. Acil durumlar dışında sıklıkla kullandığı sosyal yardımın politikalar bağlamında oy kaygısını taşıyan yoğun kullanımı (Arslan Köse, 2018), Türkiye’nin sosyal devlet yerine “sosyal yardım devleti” olarak tanımlanmasına da sebep olmaktadır (Koray ve Çelik, 2015, s. 13). Bu durum yoksulluğu ne şekilde tanımladığımızla da alakalıdır. Yoksulluk vatandaşlık temelli hakların elde edilmesinden mahrum olmak yerine yalnızca açlık olarak tanımlanırsa yoksulluğun çözümü ağırlıklı olarak “sosyal yardım” uygulamalarında aranmaktadır (Buğra, 2018). Öyle ki sosyal yardımların dağıtılması esnasında parti-vatandaş bağlılığını sağlamak ve kuvvetlendirmek adına, partinin adı ya da parti liderinin ismi bir şekilde yazılı ya da sözlü olarak ifade edilebilmektedir (Bildircin, 2020). Sosyal yardımın literatürde eleştirel ele alınması, kalkınma/istihdam yerine yardım bütçesinin artışıdaki siyasi memnuniyet, hak temelli olmaması, ast-üst ilişkisi bağlamında kullanılması, hiyerarşi yaratması, hayırseverlik anlayışının minnettarlık duygusu altında parti bağlılığı, oy verme, sosyal yardım bağımlılığını oluşturan yönleriyle ele alınmasından kaynaklanmaktadır (Çelik, 2010; Koray ve Çelik, 2015; Yıldırım, 2013, Buğra, 2011; Arslan Köse, 2019).

Sosyal yardımlar, merkezî ve yerel olmak üzere iki ölçekte ele alınmaktadır. Sosyal politikada kararlar alma ve bunların uygulanmasını sağlama merkezi yönetimin sorumluluğundayken, yerel ölçekteki sosyal sorunlar ise çoğunlukla yerel sosyal politika üreticileriyle çözüme ulaştırılmaktadır (Seyyar, 2018, s. 241). Belediye, “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” olarak tanımlanmaktadır (Belediye Kanunu, 2005). Sosyal konut, sosyal yardım, sosyal hizmetler, sosyal danışmanlık, istihdam, yoksulluğun giderilmesi, sağlık, eğitim ve çevrenin korunması gibi farklı alanlarda ve özellikle dezavantajlı sosyal gruplara yönelik programlar hazırlayıp uygulayan yerel yönetim kuruluşları içerisinde en önemli birimin belediyeler (Eryılmaz, 2008, s. 151) olduğu söylenmektedir.

Belediyelerin, sosyo-ekonomik sorunların bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi sonucunda oluşan sosyal ihtiyaçların yerinde ve doğru olarak belirlenmesinde (Seyyar, 2018, s. 240) ve hızlı çözüm üretmede merkezi yönetime göre avantajlı³ konumda oldukları söylenebilir. Bu durum yerel yönetimle aynı partiden olan merkezi yönetim ya da iktidara gelme yarışındaki parti için bir avantajlı konumda olduğunu

³ Kamu yardımı olan SYDV yardımlarında SSK’lı işte çalışmanın ön elemeye neden olması, belediyelerin bu kriteri aşarak çalışsa da maaşı yeterli gelmeyen kişileri hedef kitlelerine almaları da belediyeleri merkezi yardımlara göre avantajlı duruma getirmektedir.

belirtmiştik. Yardımlar ister hak temelli ister hayırseverlik anlayışıyla gerçekleşsin sonuç olarak parti sempatisi ve bağlılığı yaratmada bir araç olabilmektedir. Türk siyasi hayatında Refah Partisi'nin 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde İstanbul, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Konya, Kayseri gibi kozmopolitan şehirlerle birlikte 327 belediyeyi kazanmasının ardından uyguladığı politikalar (Çakır, 2015) 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde %21,38 ile parlamentoda 158 milletvekili ile birinci parti (T.C. Yüksek Seçim Kurulu, 1995) olarak çıkması bunun örneğini oluşturmaktadır. Refah Partisi (RP)'nin 1994 yerel seçimlerindeki başarısıyla birlikte sosyal politikada –ve genel seçimlerde- RP belediyelerinin üretkenliklerinin fark edilerek 1990'larda önemli ölçüde arttığı (Göçmen, 2014, s. 99) söylenebilmektedir. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi de bu başarının rüzgarından yararlanarak, muhafazakâr partinin Türk siyasi hayatında bu derece geniş kapsamda karşılık bulmasının kazanımıyla gücünü konsolide etmektedir (Arslan Köse, 2018, s. 88).

Covid-19 ve benzeri olağan üstü haller, devletin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını artırmaktadır (Ebbinghaus, Lehner ve Naumann, 2022, s. 307). Covid-19 sürecinde ise her ülkenin refah rejimi anlayışında çeşitlenen bir sosyal koruma politikası izlediği görülmektedir. Normal zamanlarda uygulanan politika çizgisinde salgın döneminde de mücadele verildiği görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün (ILO, 2020) 1 Şubat-3 Nisan 2020 tarihleri arasında 82 ülkede anons edilen 194 sosyal koruma programını ele alan çalışmasında, Çin 12 Şubat'ta anons ettiği sosyal koruma programıyla girişimde bulunan ilk ülke olarak yer almaktadır. Sosyal koruma programlarının dünya genelindeki yüzdesinde sosyal yardım transferleri % 13,9 ile üçüncü sıradayken, gıda yardımları %4,6 ile sosyal yardımları tamamlamaktadır. Aynı ve nakdi yardım olarak düşünülecek olursa sosyal yardımların %18,5 ile sağlık harcamalarından sonra olduğu görülmektedir. Muhafazakâr bir refah rejimi olan Almanya sosyal yardımlarla birlikte özellikle çalışma hayatındaki düzenlemeleri derinlemesine ele almaktadır. Örneğin, işvereni koruyan ve çalışma hayatının devamını hedefleyen uygulamalarda borçlar askıya alınmış ve hükümet 150 milyar avroluk ekstra federal bütçe açıklamıştır. 5 ve daha az çalışanı olan küçük işletmelere 3 aylığına, 9 bin Euro maddi destek sağlanmıştır. Personel sayısı 10 ve üzeri olan işletmelere ise 15 bin Euro mali yardım yapılmıştır (Deutsche Well, 2020b). Liberal refah rejimi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Mart 2020 yardım paketinin %30'u (600 milyar dolar) kişi ve ailelere, %25'i (500 milyar dolar) büyük işyerlerine, % 17'si (340 milyar dolar) yerel yönetimlere verilmiştir (Deutsche Well, 2020b). Sosyal demokrat bir refah devleti olan Danimarka ise pandemiden önce de güçlü bir sosyal politika ajandasına sahip olduğu için bu süreçte sağlıklı çözüm önerileri sunmuştur. Örneğin, pandeminin koşulları gereği işi bırakmak zorunda kalan kişilerin maaşlarının % 90'ı devlet tarafından karşılanmıştır (Bariola ve Collins, 2021, s. 7-9). Gentilini, Almenfi ve Orton (2020) özellikle Latin Amerika ülkeleri olan Arjantin, Kolombiya, Brezilya, Peru, Bolivya, Jamaika, El Salvador ve Asya ülkeleri olan Singapur, Tayvan, Güney Kore, Endonezya, Hindistan, Hong Kong

ülkelerinde sosyal yardımların gündemde olduğu belirtilmektedir. Türkiye ise bu gruplar içerisinde, Arjantin, Kolombiya, Hong Kong, Ürdün, Malezya ve Peru ile hali hazırda yardım alan hanelere ek nakit transfer yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Almanya, Danimarka gibi refah ülkeleri sosyal yardım yerine iş piyasasını destekleyerek işsizliğin doğal olarak da ekonomik krizin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Amerika gibi Liberal ülkeler ise sosyal yardımlar konusunda destekleyici adımlar atmakta, özellikle Latin Amerika ve Asya'nın gelişmekte olan ülkelerinde ise sosyal yardım ağırlıklı uygulamaların olduğu görülmektedir (Kutlu, 2020). Aynı şekilde Dama'nın çalışmasında da (2021, s. 245) Türkiye, İngiltere, Almanya, İspanya'nın sosyal yardımları nakit transferi olarak yaptıkları belirtilmektedir.

Türkiye'de Covid-19 yardımları Ekonomik İstikrar Kalkanı, Sosyal Koruma Kalkanı ve 3'lü Koruma Paketi çerçevesinde toplumun büyük bir kesiminin desteklenmesi olarak görülmektedir (Ülev, Yenice, 2022, s. 360). Ekonomik İstikrar Kalkanı 21 maddeyle salgının etkilerini azaltmak için devreye alınan 100 milyar liralık tedbir paketini ifade etmektedir (T.C. İstanbul Valiliği, 2020). Sosyal Koruma Kalkanı, ihtiyaç sahibi durumunda olan kişi ve ailelerin pandemi sürecinde artan ihtiyaç durumlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Koruma kalkanı; sosyal destek, kısa çalışma ödeneği, nakdi ücret desteği işsizlik ödeneği türündeki destekleri içermektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Bu kapsamda Aile Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk 3 fazda planladıkları sosyal yardımların 1. fazında 2,1 milyon, 2. fazında 2,3 milyon haneye ulaşarak 1.000 TL yardımda bulunulduğunu belirtmiştir (Milliyet, 2020). Faz 3 ile 1 milyon 949 bin 785 haneye sosyal yardım yapıldığı belirtilmiştir. Bunların dışında işsizlik ödeneği (913.819 kişi) ve çalışanlar için kısa çalışma ödeneği (3.582.455 kişi), nakdi ücret desteği (2.216.622 kişi) ile de destekler sürdürülmektedir (AÇSB, 2021).

Sonuç olarak Covid-19 dönemindeki refah uygulamaları devletlerin öncesinde sahip oldukları sosyal devlet anlayışıyla uyumlu olmaktadır. Bununla birlikte Covid-19 dönemi sosyal yardımlarını yerel yönetim düzeyinde ele alan çalışmalarda sosyal yardım alanındaki mevcut sorunların salgın sürecinde katlandığı tespiti dikkat çekmektedir (Urhan ve Arslankoç, 2021; Şolt, 2021). Sosyal yardımda normal zamanda görülen ortak veri tabanı, koordinasyon eksikliği (Çoğurcu, 2010; Zengin, Şahin ve Özcan, 2012) gibi problemlerin artarak gözlemlenmesi ihtimal dahilindedir. Bununla birlikte olağandışı halin güvensizlik ortamı da bu döneme yansiyabilir. Bu çalışma da bu tespitin destekleneceği düşüncesiyle başlatılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Covid-19 kaynaklı sosyo-ekonomik sorunlar yerel yönetimlerin sosyal politikadaki önemini bir kez daha hatırlatarak belediye çalışmalarını öne çıkarmaktadır. Bu sebeple bu çalışma, Covid-19'un ilk 100 gününde sosyal yardım alanında oluşan ihtiyaçları ve bunlara yönelik çözüm yollarını literatüre aktarmayı

planlamaktadır. Etik kurul onayı Nişantaşı Üniversitesi'nden 19.04.2022 tarih 2022/18 toplantı 1 nolu kararla alınmıştır. Çalışmanın örneklem belediyeleri İstanbul'dan seçilmiştir. İstanbul, Türkiye'nin genelinden en yüksek göçü alan il olması (TÜİK, 2022) ve oy kullananların 1/5'nin İstanbul'da bulunması (YSK, 2019) nedeniyle Türkiye'yi temsil etmektedir. Araştırmanın amacı, salgın sürecindeki ekonomik ihtiyaçlara karşı farklı partilere bağlı belediyelerin geliştirdikleri farklı sosyal politika davranışlarını gözlemlemek ve sosyal devlet anlayışı içindeki yerini tanımlayabilmektir. İstanbul ili, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olmak üzere iktidar ve muhalefet partilerinin yönettiği ilçelerden oluşmaktadır. AK Parti belediyelerinden "Sancaktepe" belediyesi ve CHP yönetimdeki "Sarıyer" belediyesi örneklem olarak seçilmiştir. Bu ilçe belediyeleri, İstanbul'un farklı illerinden göç alarak Türkiye'yi temsil niteliğini taşımaları ve olağanüstü hâl ortamında araştırma için kolay ulaşılabilir olmaları nedeniyle örneklem olarak seçilmiştir. Aradaki (varsa) koordinasyonu görebilmek ve büyükşehir sosyal politikalarının rolünü ilçe sosyal politikaları arasında anlayabilmek amacıyla CHP yönetimindeki İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile çalışma tamamlanmaktadır.

Sancaktepe, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda hızla büyüyen ve göç alan bir ilçesidir. En çok göç alan iki şehir olan Kocaeli ve İstanbul'un ortasında yer alması bu ilçenin göç oranını artırmaktadır. Her bölgeden göç almakla birlikte, özellikle Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri ön sırada yer almaktadır (Sancaktepe Belediyesi, 2021). Bölgedeki sosyo-ekonomik değişim göz önünde bulundurularak 2008 yılında idari alanda değişiklik yapılarak Ümraniye İlçesi'ne bağlı Sarıgazi ve Yenidoğan beldeleriyle, Kartal ilçesine bağlı Samandıra beldesi birleştirilerek Sancaktepe adı altında yeni bir ilçe oluşmuştur. İlçenin nüfusu 2019 verilerine göre 436.733'tür (Sancaktepe Belediyesi, 2020). Belediye başkanı Av. Şeyma Döğücü İstanbul'daki tek kadın belediye başkanı (Habertürk, 2019) olarak görevini yerine getirmektedir. Sosyal Yardım Birimi'nin olduğu Başkan Yardımcılığı altında Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Muhtarlık İlişkileri Müdürlüğü, Temizlik İşler Müdürlüğü, Çevre Koruma ve Kontrol Müdürlüğü'yle de yer almaktadır.

Sarıyer, 1960'lara kadar İstanbul'un en ünlü mesire ve sayfiye semtlerinden biri iken, 1960'lardan itibaren kara yollarının yapılması ve sahil yolunun genişletilmesiyle birlikte hızla değişime uğrayan bir semt olmuştur. İlçeye göçler Sivas, Giresun, Rize, Trabzon, Kastamonu, Samsun, Ordu, Sinop, Tokat, Erzincan, Ardahan, Amasya, Erzurum, Malatya, Çorum, Ankara, Kars, İzmir, Elazığ, Ağrı gibi Türkiye'nin çeşitli yerlerinden olmaktadır (T.C. Sarıyer Belediye Başkanlığı, 2021). İlçe nüfusu 2019 yılı verilerine göre 347 bin 214'tür (Sarıyer Belediyesi, 2018). Sarıyer Belediyesi, inşaat mühendisi olan Şükrü Genç tarafından 2014 ve 2019 seçimlerinden bu yana yönetilmektedir (Sarıyer Belediyesi, 2020). Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, Araştırma ve Geliştirme Md., Muhtarlık İşleri Md., Ruhsat Denetim Md., Kültür ve Sosyal İşler Md., Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Md. ile aynı birim yönetimi altında yer almaktadır.

İstanbul, Mart 1984'te, 1982 Anayasasındaki yerel yönetimlerle ilgili maddedeki değişikliğin gereği olarak büyükşehir belediyesi olarak yönetilmeye başlanmıştır. Aynı yıl yürürlüğe giren 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile sisteme hukuksal dayanak oluşturulmuştur (Özgür ve Yavuzçehre, 2016, s. 905). 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun'a göre Büyükşehir, Belediye sınırları içinde birden fazla ilçe bulunan şehir olarak tanımlanmış ve bu şehirlerde kurulan belediyeler de Büyükşehir Belediyesi olarak adlandırılmıştır. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu 5. Maddesine göre "Büyükşehir belediyelerinin sınırları, adını aldıkları büyükşehirlerin belediye sınırları olarak belirlenmesine karşın, geçici 2. Madde ile İstanbul ve İzmit illeri için istisnai bir uygulama yapılarak büyükşehir belediye sınırları, Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibariyle il mülki sınır olarak genişletilmiş ve bu hükümlerle İBB'nin yetki alanı 5460,85 km² olmuştur" (İBB, 2020). İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 27 Haziran 2019'dan bu yana Ekrem İmamoğlu'nun başkanlığında yönetilmektedir. Sosyal Destek olarak adlandırılan müdürlük, Genel Sekreter Yardımcılığı altında "Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı"na bir müdürlük olarak çalışmalarını yürütmektedir. Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı'nın bağlı olduğu Genel Sekreter Yardımcılığı altında, Kültür Daire Başkanlığı ve Sağlık Daire Başkanlığı bulunmaktadır.

Derinlemesine mülakat yöntemi araştırmanın verilerini toplayabilmek ve araştırmayı sonuca ulaştırabilmek için uygun yöntem olarak belirlenmiştir. Mülakattaki açık uçlu sorularla katılımcılara konuyu ayrıntılı olarak, herhangi bir yönlendirme olmadan anlatma imkânı sunulmaktadır. Böylelikle olağanüstü bir durum zamanında öngörülemeyen verilere de ulaşma mümkün olmaktadır. Aynı zamanda salgın ortamında ulaşılabilecek kişi sayısı kısıtlı olmaktadır. Bu nedenle dönemin olağandışı özelliklerinden dolayı ulaşılabilirlik ve güvenlik sorununa karşı az sayıda ancak derinlemesine veriler almak kıymetli olmaktadır. Çalışmada, belediyelerin sosyal yardım yöneticileriyle görüşülmüştür. Görüşme yarı yapılandırılmış açık uçlu sorularla gerçekleştirilmiştir. 1 belediye başkanı, 1 belediye başkan yardımcısı/sosyal yardım müdürü, 1 sosyal yardım daire başkanı, 2 sosyal politikalar koordinatörü, 1 sosyal yardım müdürü, 1 sosyal yardım sorumlusu, 2 kadın çalışmaları sorumlusu ile görüşme sağlanmıştır. Belediyelerin görüşme tablosu Tablo-1'de belirtilmiştir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi örnekleme diğer belediyelerin uygulamalarından farklı olmadığı ve koordinasyon için de farklı bir konumlandırma gözlemlenmediği için görüşmecilerinde karma olarak verilmiştir. Gerçekleşen görüşmelerden elde edilen verilerle, "Refah Devleti" yorumlarından "hayırseverlik"ten "hak temelli" anlayışa uzanan çizgide değerlendirme mümkün olmuştur. Buna ek olarak çalışma, belediyelerin ürettiği çözümler örneğiyle de ileride olması ihtimal dahilindeki olağan üstü durumlar için destekleyici bilgiler içermektedir.

Tablo 1: Görüşmeciler bilgileri

Belediye	Belediye Bşk./Yard.	Sosyal Pol. Daire Bşk.	Sosyal Politikalar Koord.	Sosyal Yardım Md.	Sosyal Yard/Kadın Çal. Sorumlusu
İBB		1	2		
Sancaktepe	2				1
Sarıyer				1	2

Açık uçlu ve yarı yapılandırılmış soru kalıpları şu şekildedir:

Salgın döneminde,

- İhtiyaç sahiplerine nasıl ulaştınız/ulaşıyorsunuz?
- İhtiyaç sahipleri size nasıl ulaştı/ulaşıyor?
- Ulaşımında güçlükler yaşıyorsa bunları nasıl çözüyor/çözmeyi planlıyorsunuz?
- Yardım yapılan ailelere yönelik olarak yardım kuruluşları arasında ortak bir veri tabanı var mı? Varsa bunu nasıl oluşturduunuz? Yoksa olmaması ne gibi problemleri ortaya çıkarmaktadır?
- Yardım kuruluşları arasında koordinasyon var mı? Varsa nasıl sağlandı?
- İhtiyaç sahiplerinin içinde buldukları ihtiyaç halini nasıl tanımlarsınız?

Derinlemesine mülakatlar sonrasında yapılan analiz sonucunda, aşağıdaki başlıklar altında Covid-19 sürecinin ilk 100 gününde belediye sosyal yardım çalışmaları ele alınmaktadır. Görüşmedeki söylemler “ortak veri tabanı, koordinasyon, ulaşılabilirlik, hayırseverlik/sosyal adalet/karma model, güvenlik ağına olan ihtiyaç” konularıyla analiz edilmektedir.

BULGULAR

Ortak Veri Tabanı ve Koordinasyona Olan İhtiyaç

Sosyal yardım uygulamalarının fonksiyonel olması için başlıca kriter- kriterlerden biri “ortak veri tabanı” ve paylaşımıdır. Sosyal yardımlarda ortak veri tabanına olan ihtiyaç literatürde belirtildiği gibi (Başer ve Kırloğlu, 2020; Güneş, 2022), bu katılımcıların tamamı tarafından da özellikle belirtilmektedir. “Ortak veri tabanı” ya da “bütünleşik/entegre sistem” tüm sosyal yardım aktörlerinin, yardım talep eden kişinin varlık durumunu ve yardım kuruluşlarından almış olduğu sosyal yardımları görüp paylaşabildikleri dijital bir uygulamadır ve karar mekanizmasına destek olmaktadır. Bu sayede gerçek ihtiyaç sahibi doğru bir şekilde tanımlanırken, gereksiz yardım dağıtımı önlenilmekte, yoksulluğun çözümünde ortak, kalıcı, kalkınmaya yönelik hareket edilebilmektedir. İhtiyaç sahiplerinin varlık durumlarının kontrol edilebildiği

sistem Türkiye’de Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS)⁴ olarak anılmaktadır. Türkiye’de kamu kuruluşlarının bu sistemden yararlanıp belediye ve STK’larda sınırlı tutulması ülke genelinde bir database uygulaması olmaktan uzak tutmaktadır (Ortakaya, Ardıc, ve Varghese, 2022).

Sistemin kamu kuruluşlarına açık olması yardım alanında güvenilirlik ve verimliliği desteklerken sosyal yardım alanındaki diğer aktörlerden olan belediyelerin ve STK’ların kullanımına kapalı olması (belirli alanlarla sınırlı olsa dahi) alanda sorun oluşturabilmektedir. Örneğin, kaymakamlıklarla uyum içinde bu sistemi kullanmak üzere birer çalışanlarını kaymakamlığa göndererek parti üzerinden gelişen işbirliğinden yararlanabilme iktidar belediyeleriyle sınırlı kalmaktadır. Ortak veri tabanı eksikliği, yoksulluğun çözümü önünde engel ve sosyal yardım bağımlısı yoksullar yaratılmasında destekleyici olabilmektedir (Arslan Köse, 2018). Sosyal yardımların siyasi patronajın bir aracı olma durumu bu tür gerekçelerle ayrıca literatürde tartışılmaktadır (Arslan Köse, 2018; Koray, 2015; Uzel ve Duru, 2009). Covid-19 öncesinde STK ve belediyelerle yapılan görüşmelerde *“Mağdur bizden de yardım alıyor diğer yardım organizasyonlarından da. Tekrarlı yardımları biz görüp kontrol edemiyoruz”* ifadesiyle sorun bu şekilde belirtilmiştir (Görüşmeciler-9).

Sancaktepe belediyesi yöneticisi, SYDV’ye görevli göndererek yardım başvurusunda bulunan kişilere ait varlık bilgisinin bulunduğu verilerini BSYS’den görebildiğini, bu şekilde sosyal yardım istismarcılarının engellediklerini vurgulamaktadır (Görüşmeciler-1, 2) Sarıyer Belediyesindeki görüşmeci ise, salgın öncesinde olduğu gibi salgın döneminde de kurumlar arası sağlıklı bir iletişimin olmadığı, resmî kurumların verilerinden yararlanamadıklarını belirtmektedir (Görüşmeciler-7,9). İBB yöneticisi ve çalışanları da bu eksikliğin sınırlı kaynakların verimli kullanılmasını engellediğinin altını çizmektedir. Herkese ulaşılması gereken salgın döneminde, bazılarının birden fazla yardım alırken sisteme başvuramayıp hiç yardım alamamış olabileceklerin varlığından endişe duyduklarını dile getirmektedirler (Görüşmeciler-4, 6). Sarıyer Belediyesi ortak veri tabanı ve koordinasyon eksikliği sorununu salgın döneminde çözmeye çalışırken zorluklarla karşılaştığını belirtmiştir: *Bütünleşik sistemdeki verilerin belediye tarafından görülmemesinden kaynaklı sorunları aşabilmek için başvuru yapan müracaatçılardan e-devlet şifrelerini rızaları doğrultusunda istenerek varlık durumlarına ulaşılmaya ve böylelikle isabetli yardım yapılmaya çalışılmıştır. Olağanüstü durumda çözüm üretmeye çalışırken yaşanan çaresizlik “kendimi töhmet altında hissediyorum ancak alternatif yok, bize sistem açılmıyor ve özellikle altını çizerek söylüyoruz. Rızamız yoksa şifreyi vermek zorunda değilsiniz. Ancak pandemi döneminde sizin buraya gelip risk almanızı engellemek*

⁴“2009 yılında sosyal yardım başvurusu yapan vatandaşların muhtaçlıklarını ve kişisel verilerini merkezi veri tabanlarından temin/tespit etme ve mükerrer yardımların önlenmesine yönelik olarak kurumlar arası (online) veri paylaşımını sağlama amacıyla hizmete sunulmuştur. Bu çalışmalara dayalı olarak, 2010 yılında SOYBİS temel alınarak farklı kurumlardan alınan verileri bütünleştiren ve sosyal yardım başvurularının kayıt altına alınması, takip edilmesi ve programların raporlanması amacıyla ilave hizmetler sunan Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi (BSYS) geliştirildi.

adına ürettiğimiz bir çözüm olduğunu her seferinde açıklıyoruz” (Görüşmeci 8, 9) ifadesiyle dile getirilmektedir.

Ortak veri paylaşımı eksikliği aynı zamanda koordinasyonla ilgili ihtiyacı bir kez daha ortaya çıkarmaktadır. Deprem, sel gibi doğal afetlerde sosyal yardım organizasyonlarının sosyal yardımların toplanması ve dağıtılmasındaki koordinasyon sorunu, Covid-19 salgınında da görülmektedir. Koordinasyon eksikliğini belediyelerin kendi girişimleriyle çözüme ulaştırma çabaları, güçlükleriyle birlikte salgın döneminin önemli kazanımları arasında görülmektedir. Bu girişim örneği olarak İBB tüm ilçe belediyelerine işbirliği için yazı göndererek, *“İBB'nin yardım koordinasyonunda belediyelerle beraber hareket etmek istediği”* belirtilmektedir. *“Olumlu cevap dönenlerle bu veri paylaşımı, verinin tekilleştirilmesi, yerel belediyenin lojistik gücünün yardım dağıtımında kullanılması yönünde işbirliği ve ortak çalışma düzeni”* (Görüşmeci-1) kurulmaktadır.

Sancaktepe Belediyesi ise Covid-19 sürecinde yardım yapılacak ihtiyaç sahiplerinin listesini oluştururken işbirliğini dikkate alarak koordinasyon sağlamayı hedeflemektedir. Belediyede *“siyasi ayrım koymadan muhtar, CHP ve diğer parti belediyeleri, mahalle kanaat önderleri, cami imamaları, cem evlerinden oluşan bir komisyon”* oluşturulduğu belirtilmektedir. İşbirlikçi davranış çalışmaya ortak olanlara faydalar oluşturmakla birlikte, bu çalışmanın halkla iletişim kurma ve değer kazanma açısından partiye fayda sağladığı da belirtilmektedir (Görüşmeci-4).

Son güncellemelerle BSYS olarak adlandırılan ortak veri tabanının yetersizliği Covid-19 sürecinde görüldüğü gibi olağandışı durumlar normal zamanlara göre olumsuz etkilerini katlamaktadır. *“Bana şimdi bir paket makarna gönderin, yarın bir koli paket gıda yerine. “Açız” dedikleri ya da “bebeğimin süte ihtiyacı var” (Görüşmeci-2, 8) diyerek bu olağanüstü durumda hızlı bir şekilde sosyal yardıma olan ihtiyacın karşılanmasını bekleyen kişiler, ortak veri tabanı eksikliğinin olumsuz yönlerini yakından hissetmektedir.*

Ulaşılabilirlik

Görüşme yapılan sosyal yardım birimi yöneticilerinin tamamı çalışma alışkanlıklarının değiştiğini belirterek ofislerinde nöbet usulü bulduklarını belirtmektedir. Sağlık gerekçesiyle yapılan bu zorunlu uygulama halkın sosyal desteğe salgın öncesinde mümkün olan ulaşımını sekteye uğratmaktadır. Bu dönemin en önemli iletişim alanı salgının özelliği gereği çağrı merkezleri olmaktadır. Telefonlardaki yoğunluğu düzenlemeyi gerektiren uygulamaların her belediyede farklılık gösterdiği söylenmektedir. Örneğin, Sarıyer Belediyesi, çağrı merkezindeki düzenlemeyi vurgulayarak *“diğer departman çalışanlarının da çağrı merkezinde bu süreçte çalışmaya başladıklarını, sistemlerinin çağrı kaçırmaya izin*

vermediğini” belirtirken telefonla iletişimin halkın bir süre için tek ulaşım aracı olması nedeniyle güçlendirildiğini belirtmektedir (Görüşmeci-8,9).

“Vatandaşı biz de yönlendirmede zorluk yaşadık. Bize söylenen pandemi ücreti SYDV aracılığıyla dağıtılacak. Ben vatandaşı yönlendiriyorum, Vefa Hattı’yla birlikte 3 numara verildi. Paylaşıyoruz. Vatandaş bana geri dönüş yapıyor, ulaşamadığı yönde. Ben de ulaşamıyorum, bizim yapabileceğimiz bir şey değil, çözüme ulaştırmak. Ama vatandaş bize ulaşıyor. CİMER’e yapılan başvurularda şu -Sarıyer Belediyesi gıda kolimizi gönderdi ama X kurumu dönmedi, x kuruma başvuru yapamadık, ulaşamadık- vatandaşın bel bağladığı kurumlardı, çoğuna ulaşamadı. İnsanlar ulaşamadıklarını anlatınca biz bu sefer buna yöneldik o insanları nasıl ulaştırabiliriz. Belediye farklı kanallar da açmaya çalıştı. Süreç hızlı yürümeli, bekleyemeyiz” (Görüşmeci-8, 9). Sarıyer Belediyesi’nde görev yapan sosyolog bu ifadelerle ek olarak durumla ilgili ilginç bir tespit de bulunuyor. *“Bazı yoksullar vardır, birçok kanaldan yardım almayı büyük bir ustalıklarla bilir. İnanın bu süreçte onlar bile o kurumlara ulaşamadı”* (Görüşmeci, 8) diyerek, kurumlara ulaşmadaki sorunun ciddiyetini vurgulamaya çalışmaktadır. Fiziksel olarak kurumlara gelip talep oluşturmanın mümkün olmadığı bu süreçte çağrı merkezleri hayati önem taşımakta olup ancak alt yapı hazırlığı, gerekli istihdamın sağlanamama durumu ve aşırı yığılma sağlıklı bir iletişimle hizmet verilmesine engel olmaktadır. Başka bir ifade ile yardım kampanyalarının açılması, bağışların toplanması, ya da sosyal devlet anlayışıyla halka yardım kararlarının çıkarılması kadar, halkın ihtiyacını ileticeği, yardım/destek alacağı, ya da başvuruyu nereye, ne şekilde yapacağını öğrenebileceği ve uygulayabileceği merkezlere ihtiyaç bulunmaktadır. Başvuru sahiplerinin internet kullanma bilgi ve becerilerinin yetersizliğine vurgu yapmaktadırlar. Bu durum belediyelerin halkı zaman zaman bilgilendirmesi gerektiği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Hayırseverlik ve sosyal adalet: Karma modele doğru

Sosyal yardımın hayırseverlik anlayışıyla örtüşen yönü ve kaynakların vatandaş çıkarından çok oy kaygısıyla kullanımı literatürde siyasi patronaj –bazı çalışmalarda klientelizm- olarak ele alınmaktadır (Hicken, 2011; Stokes, 2007; Güneş-Ayata, 1994; Sayarı, 1977; Weingrod, 1968). Sosyal adalet yaklaşımı eşitlik ve haklar üzerinden çalışırken hayırseverlik kaçınılmaz olarak veren ve alan elin olduğu ast-üst ilişkisinden oluşan sosyal yardım sistemini ifade etmektedir. Sosyal yardımların oy almada bir araç olarak kullanılması siyasetin zaman zaman bir parçası olurken söz konusu destek programlarının vatandaş odaklı olması yerine parti çıkarına göre dizayn edilmesine neden olmaktadır. Bu bölümde, salgın dönemindeki belediyelerin sosyal yardım uygulamalarında hangi yaklaşıma sahip oldukları, yönetici söylemleri ve uyguladıkları programlar altında analiz edilmektedir.

Belediyelerin çok çeşitli alanlarda hizmet veriyor olmaları, halkla iletişimi kuvvetlendirme ve hayırseverlik politikalarını göstermede kullandıkları bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan Köse, 2018) (Görüşmecı-4). Covid-19 sürecindeki yardım çalışmalarını çeşitli alanlarda sürdürdüğünü, halka yakın bir iletişim ve onları mutlu eden bir uygulama içinde olduklarını belirtmektedir. Sunulan hizmetler Ramazan'da Youtube kanalında müftü ve mahalle imamlarıyla Ramazan Programı yapılmasından, çocuklarına doğum günü kutlaması için pasta alamayan ailenin kapısına pasta götürülmesine, anneler gününde sokağa çıkma yasağı nedeniyle evinden çıkamayan anneleri kutlamak için otobüsle halkı selamlamak, çocukları ya da komşuları ziyaretlerine gelemeyen yaşlılara sıcak yemek götürmeye kadar) çeşitlilik göstermektedir. Yapılan hizmetlerin yapılış amacında dua almak yani kendi ifadeleriyle “Rıza-yı Bari”⁵ vardır. Bu çalışmaların “gönül belediyciliği”⁶ kriterleri olduğu ve bunu “Reis”⁷in önderliğinde” uyguladıkları belirtilmektedir. Sancaktepe belediyesinde, sosyal destekte görülen çeşitlilik, Rıza-i Bari (Allah rızası) için yapılan sosyal hizmet yaklaşımını, gönül belediyciliği kapsamında konunun ele alınmasını bir arada değerlendirdiğimizde, “hayırseverlik” yaklaşımının öne çıktığı bir sosyal yardım anlayışına işaret ettiği söylenebilmektedir.

Sarıyer Belediyesi ise sosyal adalet yaklaşımında ele aldıkları sosyal hizmet anlayışında, lider olarak İBB Başkanı'nı öne çıkarır. Görüşmelerde yoğun olarak sosyo-ekonomik hakları önemseyen sosyal adalet anlayışına sahip oldukları üzerinde durmaktadırlar. Bu anlayışa göre hayırseverlik ast-üst ilişkisine neden olmakta başka bir ifadeyle sınıf farklılığı oluşturmaktadır. Bu nedenle de hayırseverlik yaklaşımını benimsemediklerini belirtmektedirler. Yani sınıf farklılığı oluşturduğu için benimsemedikleri ifade edilmektedir. Bununla birlikte kişilerin “Allah razı olsun” demeleri” yani bunu bir hayırseverlik anlayışı olarak görmelerinde ve karşılığını inançları doğrultusundaki bir teşekkürle dile getirmelerinde bir sorun görülmemektedir. Sosyal Yardım Yöneticisi, *“bireylerin hayırseverlik yapmasında bir sorun olmadığı, karşı oldukları şeyin kurumların hayırseverlik yaparak vatandaşla ast-üst ilişkisine girerek bunu bariz bir oy aracı olarak kullanmaları”* olduğunu belirtmektedir. Bu amaca yönelik olarak, sosyal demokrat yaklaşımda yeni bir sosyal politika metni oluşturulmaktadır. *“İnsan odaklı, sürdürülebilir, insan onuruna yakışır olarak tanımlanan ve Ekrem Başkan'ın alan elin veren eli görmediği bir çalışma anlayışına*

⁵Allah'ın rızası.

Varlıklara biçim verip şekillendiren ve onları mükemmel bir surette yaratan Allah'ın rızası (Rıza-yı Bari, t.y.).

⁶ 2019 yerel seçimlerinde seçim manifestosunda gönül belediyciliğinden şu şekilde söz edilmişti: *“Tevazu, samimiyet ve gayretle, 'memleket işi gönül işi' diyerek, gönül belediyciliği sözüyle milletimizin huzuruna çıkıyoruz. Hedefimiz istisnasız tüm fertleriyle önce milletimizin gönülünü kazanmak ardından sandıkta oyunu almaktır”* şeklinde konuştu (Erdoğan'dan 11 Maddelik Seçim Manifestosu: Gönül Belediyciliği, 2019).

döndürmeye çalıştıklarını” belirten Yönetici *“Sosyal yardımı hayır hasenat işlerinden çıkararak sosyal destek⁷ olarak terminolojide değişikliğe gidilmesi”* gerektiğini vurgulamaktadır.

İBB’de sosyal hizmet alanında uzman sosyal çalışanlarla birlikte çalışma bir refah devleti anlayışı niyetinin göstergesi olarak belirtilmektedir. Bu amaçla 400 kişi içinde öncesinde daha az olan sosyal çalışmacı sayısı 260’a yükseltildiği belirtilmektedir. Sancaktepe Belediyesi’nde ise çalışanların sosyal hizmet mezuniyetine sahip olma şartı aranmamakta ve farklı uzmanlıklardaki kişilerin alanda istihdam edildiği belirtilmektedir. Bunun bir eksiklik olduğu tespit edilmiş olsa da çözümü noktasında bir politika henüz izlenmemektedir. Çalışanların tecrübeye yönelik olarak oluşturdukları avantajdan yararlanılmasının katkıları üzerine durulmakta ve bu eksikliğin iyileştirilmesi için henüz bir politika yürütülmemektedir. (Görüşmeci-5). Aynı şekilde tecrübeyle hizmet üreten kişilerden bazılarının da çok başarılı çalışmalar yaptıkları İBB görüşmesinde de özellikle vurgulanmaktadır. Örneğin, bazı alan dışı sosyal çalışanların tecrübeleri sonucunda yapmış oldukları görüşmelerle, uyuşturucu kullanan kişileri uyuşturucudan uzaklaştırmaları gibi başarılı çalışmaları olduğu, bu tecrübelerin de muhakkak dikkate alınmasıyla alana katkı sunulması gerektiği belirtilmektedir (Görüşmeci-3).

Sarıyer Belediyesi katılımcıları, hayırseverliği -İBB’nin de belirttiği gibi- kişisel hayırseverlikte köprü olma boyutunda kullandıklarını belirtmektedirler. Kurum sosyoloğu *“hayırsever vatandaşlarla ihtiyaç sahiplerinin bilgilerini paylaşıyoruz, hatta kendi elleriyle yardım götürdüklerinde, kişilerin mevcut ihtiyaçlarına göre daha da çok yardım ediyorlar”* derken vücut diliyle de mutluluğunu göstermektedir. Sosyal yardım müdürü *“gerçekten yerine gittiğini kendi gözlerimle gördüm ifadelerini duymak bizim için çok güzel oldu”* diyerek kişilerin hayırsever olmalarında aracı rollerindeki memnuniyetlerinin altını çizmektedir.

İBB katılımcıları, sosyal adalet yaklaşımını söylemlerinde belirtmekle birlikte, karma bir model anlayışıyla hayırseverliğin vücut bulduğu uygulama örneği olarak süt dağıtımını yapmaktadır. Bu uygulamayla ilgili olarak görüşmede belirtilen ifadeler hayırseverliğin bir iletişim aracı olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

“Başkanımızın koyduğu vizyonla vatandaşın ayağına gitme konusu değerli ve anlamlı. Biz de göreve başlarken herkes ama herkesin birbirine selam vereceği bir İstanbul hayal ettik. Günün sonunda böyle bir noktaya gelmek istiyorduk. Bize gelemeyenlerin- biz siz perspektiften de söylemiyorum-, sosyal yardıma

⁷Bir süre öncesinde “sosyal yardım” olarak tanımlanan birim, son birkaç yıldır, çalışmaları ayni ve nakdi yardım kısıtlılığından çıkarmak için “sosyal destek” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bu durum hem AK Parti ve hem de CHP belediyelerinde görülmektedir.

ulaşamayanların ayağına gitmeye çalıştık. İşte “İstanbul Halk Süt” bunlardan biri. Dezavantajlı çocuğun evine giderek ona süt götürmek, onunla selamlaşıyor olmak, onunla merhabalaşmak, süt bizim için “buz kırıcı”, ciddi bir sembol” (Görüşmecı-2). Buz kırıcı olarak tanımlanan süt dağıtımı, halkla muhalefet partisinin şu ana kadar istediği anlamda sağlayamadığı iletişimin bir tür aracı olurken, hayırseverlik yaklaşımının da bir pratiği olabilmektedir.

“Gördük ki süt gerçekten doğru bir araçmış... Geçen şöyle bir Twitter haberi gördük, intihar kodlu. Dolabını açmış yiyecek hiçbir şey yok diyor, bir tane halk süt kutusu vardı, bu amacına ulaşmış, doğru adreste. Dolayısıyla süt insanın ayağına gitme meselesinin ilk adımıydı” diyen sosyal politikalar koordinatörünün ifadesiyle belirginleşen sütün iletişim aracı olma durumu, ihtiyaç sahibine götürülen bir yardım, iyilik olurken hak temelli sosyal politika söylemini karma modele çeviren öncü uygulama olarak görülebilmektedir. Bu durum mevcut siyasi kültür içinde parti faaliyetlerinin ve bağlılığının sağlanabilmesi adına stratejik hamleler olarak yer almaktadır.

Görüldüğü gibi Sancaktepe belediyesi katılımcıları inanç/din faktörünün etkisinde bir hayırseverlik anlayışıyla sosyal hizmet üretirken, Sarıyer ve İBB için hayırseverlik ya da tamamen sosyal adalet yaklaşımını uyguluyor demek yetersiz olacaktır. Söylemin sosyal adalet olduğunu belirtmek mümkün olsa da uygulanan programların (süt dağıtımı, birlikte başaracağız yardım kampanyası ve askıda fatura ile ihtiyaç sahibi ve yardımsever arasında köprü olma) bazılarında hayırseverlik karakteri bulmak mümkün olmaktadır. Hayırseverlik ve sosyal adalet yaklaşımının birlikte uygulanması nedeniyle “karma model” yaklaşımının kullanıldığını söylemek daha doğru olabilir⁸.

Güvenlik ağına olan ihtiyaç

Güven, Covid-19 sürecinde en çok ihtiyacını hissettiğimiz duygu, güvenlik ise içinde yaşamayı istediğimiz sistem oldu. Güvenlik kavramı 1994 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın öncülüğünde “insan güvenliği” bağlamında tartışılmaya başlandı. “İnsan güvenliği” açısından öne çıkan yedi alan ise iktisadi güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve siyasi güvenlik (DİPAM, 2020) olarak belirlendi. Bu maddelerin içinde özellikle iktisadi, gıda, sağlık güvenliğinin Covid-19 sürecinde üzerinde çalışılması ve güvenlik ağının oluşturulması gereken alanlar olduğunu söyleyebiliriz. Gıda, sağlık ve iktisadi güvenliğin karşılanmasında ciddi zorlukların yaşandığı bu dönemde sosyal yardım aktörlerinin sundukları hizmetlerin mevcut korkuyu yok etmek ve güven duygusunu beslemeyi sağlaması bireyleri bu anlamda destekleyecektir. Uzun süreli

⁸ Burada belirtilen karma model yaklaşımı sosyal yardım anlayışı olarak belirtilmiştir. Literatürde yer alan ve Bismarck Modeli ile Beveridge Modeli'ni birlikte ele alan refah rejimi Karma Modeli'nden ayrılmaktadır.

olmamakla birlikte salgının devam edeceğinin varsayıldığı ilk üç ay gibi kısa da olsa belirli bir zaman dilimini içeren yardımların yapılacağı söylenmesi gerekli güveni oluşturacaktır. Başka bir ifadeyle sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine güven duygusu verecek şekilde dizayn edilmesi gerekmektedir. Görüşme yapılan belediye katılımcıları gerekli güven desteğini oluşturacak boyutta bir yardım uygulayamadıklarını belirtmektedirler. Bunun en önemli sebebi ise böyle bir olağanüstü durumla ilk defa karşılaşılması “*afet kodlarının olması ancak pandemi kodunun bulunmaması*” (Görüşmeci, 3) yeni ihtiyaçların farkına varılıp yaşayarak çözüm üretilmeye çalışılması olmaktadır.

Değişen Koşullarla Değişen İhtiyaç Sahibi Profili

Saha bilgilerine bakıldığında Covid-19 sürecinde ihtiyaç sahibi profiline de değiştiği görülmektedir. Görüşmecilerin tamamının belirttiğine göre (Görüşmeci 1-9) normal zamanlarda gelir testine bağlı olarak sosyal yardıma hak kazanan ihtiyaç sahipleri dışında yeni yoksullar karşımıza çıkmaktadır. Ekonomideki durgunlukla ansızın ihtiyaç sahibi durumunda olan kişiler dönemin yeni yoksulları olmuşlardır. Bir diğer değişim ise normal zamanlarda başvuru sahibi çoğunlukla kadınlar olurken salgın döneminde erkekler de başvuru sürecine dahil olmuşlardır. Normal zamanlarda kadının sosyal yardım almak için başvuruda bulunmasında öne çıkan sebep, kadınların daha çok şefkat göreceği, bu sebeple yardım almada avantajlı konumda olacakları düşüncesine sahip olunmasıdır. Bu durum salgın sürecinde değişmiş, erkekler de yardım talebinde bulunmaya başlamışlardır. Covid-19 sürecinde ihtiyaç sahibi profilinde belirginleşen bir diğer durum, kadınlar daha çok gıda talebinde bulunurken, erkekler faturaların ödenmesi konusunda destek istemektedirler. Yardım alanların içinde buldukları durum, korku ve kaygının yaygın olarak hissedilmesine neden olmaktadır. Görüşmecilerin tamamı (Görüşmec-1-9) yarının ne şekilde olacağı konusundaki belirsizliğin kişilerin kaygı düzeyini artırdığı “hasta olacak mıyım”, “işten çıkarılacak mıyım”, “maaşımı alabilecek miyim”, “aç mı kalacağım” sorularının tekrarlı olarak düşünülmesinin kaygı durumunu tetikleyip devam ettirdiğini belirtmektedirler. Kaygı karar mekanizmasını olumsuz olarak etkilemekte, hayatı yönetme ve planlı hareket etme, bireysel ve toplumsal bir gelecek inşasında çaresiz ve isteksiz bırakmaktadır. Görüşmecilerin vermiş olduğu bilgiler göstermektedir ki, sosyal yardımın güven hissi oluşturabilmesi için “süreklilik” kriteri önemlidir. Salgının etkilerinin yoğun olarak devam edeceğinin tahmin edildiği örneğin ilk üç aylık süreçte gerekli gıda ihtiyaçlarının karşılanacağı belirtilmesi güven duygusunun oluşturulmasında önemli olacaktır. Ancak belediye katılımcılarıyla yapılan görüşmelerde gıda yardımlarının çoğunlukla bir seferliğe mahsus olarak yapıldığı, bunun en önemli sebebinin ise sınırlı kaynaklarla çok sayıda kişiye ulaşma kaygısı olduğu belirtilmiştir.

SONUÇ

Covid-19'un dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye'de de sağlık başta olmak üzere hayatın birçok alanında olumsuz etkilerini ilk vakaların görüldüğü 11 Mart 2020'den itibaren uzun bir süre devam ettirmesi öngörülmektedir. Uluslararası ticaretin birçok ülke arasında neredeyse durma noktasına gelmesi, kırılğan ekonomiye sahip ülkelerin iç pazarlarındaki yetersizliğin belirginliği, kapitalist dünyanın fırsatçılığıyla yüz yüze kalan işçi hakları, yeni işsizler, ücretlerdeki kısıntılar, yeni yoksulluk hatta açlık sorunları bu süreçteki sosyal politika planlamalarını da hayati öneme taşımaktadır. Bu sebeple aralarında Alpaço ve Oduncu Alpaço (2020), Lustig ve diğerleri (2020), Sanz ve Younger (2020); Bhorat ve diğerlerinin (2021) olduğu birçok akademisyen hayatları zorlaşan yoksullara yönelik yapılan sosyal yardımların hayati önem taşıdığına dair vurgu yapmaktadırlar. Yapılan yardımlar arasında yerelde yapılan yardımlar ayrı bir önem taşımaktadır. Bu önemi Makarcychev ve Romashko (2021) çalışmalarında belirterek yerel düzeyde çözüm üretmenin bireyden ülke refahına fayda sağladığını tartışmaktadır. Urhan ve Arslankoç (2021) da halkın ihtiyaçlarının yerel yönetimler aracılığıyla kısa sürede farkına varıldığı ve çözüm üretildiği üzerinde durmaktadırlar.

Bu makale, yukarıda belirtilen literatürü temel alarak Covid-19 sürecinde sosyal yardım hizmeti sunan organizasyonlar içinde belediyelerin çalışmalarına odaklanmaktadır. Örneklem olarak sosyal yardım anlayışlarındaki farklılıkları görebilmek için İstanbul'da hizmet veren partilerden birer belediye seçilmiştir. Bu kapsamda Sancaktepe, AK Parti Belediyesi örneklemi; Sarıyer ise, CHP belediyesi örneklemi olarak belirlenmiştir. Saha araştırması zamanının özellikleri (sağlık koşulları, organizasyonların ulaşılabilirliği, Covid-19 önlemleri...) nedeniyle örneklem sayısı sınırlı kalmıştır. Ebbinghaus ve diğerlerinin (2022, s. 307) da belirttiği gibi Covid-19 ve benzeri olağan üstü hallerde devletin vatandaşlarına karşı sorumluluklarını artırmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de Covid-19 yardımları Ekonomik İstikrar Kalkanı, Sosyal Koruma Kalkanı ve 3'lü Koruma Paketi çerçevesinde toplumun büyük bir kesiminin desteklenmesi olarak görülmektedir (Ülev, Yenice, 2022, s. 360).

Örneklem olarak seçilen belediye sosyal yardımlarında hayırseverlik ve sosyal adalet yaklaşımlarının uygulandığı görülmüştür. Literatürde Ian Gough'un (1996) refah rejimleri sınıflandırmasında Güney Akdeniz Modeli'ne giren Türkiye'nin sosyal politikasını oy ilişkisini önemli bir ağırlıkta gözeterek sosyal yardım ağırlıklı konumlandırması Covid-19 süreci yardımlarında da etkisini göstermiştir. Ancak olağan dışı zaman olan bu dönemde makalemizde de söz edildiği gibi ülkelerin sosyal yardım ağırlıklı uygulamaları kaçınılmaz derecede önemli olmuştur. Burada gözetilmesi gereken durum uygulama pratiklerinde sosyal yardım bağımlılığına sebebiyet verebilecek durumlardan kaçınılacak şekilde işleyişin dizayn edilmesidir. Bu sebeple ortak veri tabanının gerekliliği bir kez daha dikkat çekmiştir. Sosyal yardım aktörleri arasındaki

ortak veri tabanı eksikliği Covid-19 sürecinde normal zamanlarda gösterdiğinden daha da yoğun bir şekilde olumsuz etkisini hissettirmektedir. Yardım kararının sağlıklı olarak verilmesi için başvuru sahibinin varlık durumu hakkında bilgi veren ve SYDV gibi kamu kuruluşlarının kullandığı veri sistemi, bazı belediyeler tarafından güçlü diyalogla sağlanırken, aynı kullanım kolaylığının bazı partiler için mümkün olmadığı görülmektedir. Parti bazlı iletişime dayalı bu paylaşım sistemiyle haksız tekrarlı yardım ve nihai olarak yoksulluk kültürü sağlanmaktadır. Salgında ise bu eksiklik, yardım sürecini uzatmasıyla ihtiyaç halini açlık sınırına kadar çekebilmektedir. Ortak veri tabanı ile bağlantılı olarak sosyal yardım aktörleri arasındaki “koordinasyon” ihtiyacı, salgın sürecinde gerekliliğini daha çok hissettirmektedir. Görüşme yapılan belediyelerin koordinasyon çabaları olmakla ve göreceli katılımlarla birlikte farklı partiyle çalışma siyasi çekincesi iş birliğini istenen düzeye getirememektedir.

Sosyal yardım uygulamalarının fonksiyonel olması için başlıca kriter- kriterlerden biri “ortak veri tabanı” ve paylaşımıdır. Sosyal yardımlarda ortak veri tabanı uygulamasının gerekliliği literatürde belirtildiği gibi (Başer ve Kırılıoğlu, 2020; Güneş, s. 2022), bu katılımcıların tamamı tarafından da özellikle belirtilmektedir.

Covid-19, başvuru yöntemlerini de farklılaştırmaktadır. Salgının ilk zamanlarında yüz yüze görüşmenin riski ve tedbirler nedeniyle başvurular sanal ortamda alınmış, telefonlar karşılıklı iletişimin önemli bir hattı olmuştur. Bu nedenle bu çalışmanın ele aldığı ilk 100 gün içinde çağrı merkezleri yoğun çalışmalarına ihtiyacı karşılamaya çalışmışlardır. Kamu kuruluşlarına ulaşmada zorluk yaşayan halkın belediyelerle irtibata geçtiği, çareyi ulaşabildiği belediyeden beklediği görülmektedir. Ulaşılabilirlik, aynı zamanda kaygı duygusunun azalması anlamına gelir ki psikolojik destek sağlanarak Covid-19 mücadele sürecini başarıyla yönetmenin bir parçasıdır.

Muhafazakârlık yaklaşımının hâkim olduğu AK Parti belediyesinde çalışma motivasyonu, değer üretimi, insan kaynakları gibi birçok alanda hayırseverliğin öne çıktığı görülmektedir. Diğer taraftan CHP belediyesinde sosyal adalet söylemi sosyal yardımın dili olmakla birlikte uygulamalarda görülen hayırseverliği içerme yaklaşımı üçüncü bir modelin pratik edildiğini düşündürmektedir. Hayırseverlik ve sosyal adaleti içeren bu sosyal yardım yaklaşımını “karma (hibrit) model” olarak tanımlamayı uygun buldum. Karma model, sosyal adalet anlayışına sahip olmakla ve bu değerleri odak kabul etmekle birlikte partiye ilgi, sempati ve bağlılığın sağlanmasında araç olarak kullanılabilir. İBB’de Covid-19 öncesinde “Halk Süt dağıtımı” ve salgın sürecinde başlatılan “Birlikte Başaracağız” kampanyası ile “Askıda Fatura” uygulaması sosyal adalet söylemine eklemlenen hayırseverlik uygulamaları olarak görülmektedir. Sosyal yardımlardaki geleneksel hayırseverlik anlayışından çıkmak üzere performans gösterdiğini belirten CHP belediyesi katılımcıları, buna yönelik adım olarak alanda sosyal çalışmalara özellikle yer veren

girişimlerde bulunduğunu belirtmektedir. CHP belediyesi sosyal yardım birimi normal zamanlarda olduğu gibi Covid-19 sürecinde de uzman sosyal çalışmacılara yer verirken, AK Parti belediyesinin siyasette uzun süre çalışıp tecrübe edinen, belediyciliği gönül işi olarak gören, uzman olmayan ancak tecrübe sahibi kişilerle hizmet verdiği gözlemlenmektedir. Buna ek olarak belediyenin salgın sürecinde gönüllü olarak çalışmak isteyen Kur'an kursu hocaları, imamlar gibi sosyal hizmet alanıyla profesyonel olarak pratik ilişkisi bulunmayan kişilerden Covid-19 sürecinde yardım alması, hayırseverlik yaklaşımını uyguluyor olmasının ayrı bir göstergesi olarak görülmüştür.

Güven duygusuna olan ihtiyaç bu süreçte öne çıkan gereksinimlerin bir diğeri olmuştur. 1994 yılında BM tarafından tanımı ortaya konan insan güvenliğinin boyutları arasında özellikle iktisadi, gıda ve sağlık güvenliği Covid-19 ile birlikte öne çıkmıştır.

Makalede son olarak tartışılan değişim ise Covid-19 sürecinde sosyal yardım başvurularında görülen profil değişikliğidir. Normal zamanlarda başvuruda bulunmayan erkekler de başvuru sahibi olurken özellikle faturaların ödenmesi konusunda destek istemişler, kadınlar ise gıda talebinde bulunmuşlardır.

Covid-19'un ilk 100 gününe denk gelen süreci içeren bu çalışmada her belediyenin değerli çabalarının olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan böyle bir salgında hizmet vermek için hazırlıksız olduğu da ayrı bir gerçektir. Bu süreçte bundan sonraki olası olağandışı süreçler için sosyal yardımlar yönetiminde oldukça değerli tecrübeler elde edildiği söylenebilir. Her bir belediyenin bu tecrübeleri ele alan ve ileriki çalışmalara rehber olmasını umut ettiği, merkezi yönetimin dikkatini çekmek istediği çalışmaları, raporları bulunmaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020; Sarıyer Belediyesi, 2021). Bu hedef için bir arada, koordineli olarak çalışmaya ihtiyaç duyulduğu ise açıkça görülmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHOR STATEMENT

Araştırmacı(lar) makaleye ortak olarak katkıda bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmacı(lar) herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Bu çalışma için Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulunun 19/04/2022 tarihli ve 2022/18 sayılı toplantısında etik kurul onayı alınmıştır.

Saha çalışmasındaki desteklerinden dolayı İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Sancaktepe Belediyesi ve Sarıyer Belediyesi yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021, Ocak 2). Sosyal koruma kalkanı. *Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*. <https://www.aile.gov.tr/haberler/> adresinden erişildi.
- Alpago, H., & Oduncu Alpago, D. (2020). Koronavirüs salgınının sosyoekonomik sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 99-114.
- Arslan Köse, S. (2018). *Social assistance as an instrument of political patronage in Turkey* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güneş-Ayata, A. G. (1994). Roots and trends of clientalism in Turkey. L. Roniger ve A. Güneş-Ayata (Editörler), *Democracy, clientalism and civil society* (s. 49-64) içinde. Londra: Lynne Rienner Publisher.
- Bariola, N. & Collins, C. (2021). The gendered politics of pandemic relief: Labor and family policies in Denmark, Germany, and the United States during Covid-19. *American Behavioral Scientist*, 65(12), 1671-1697. doi:10.1177/00027642211003140.
- Başer, D. & Kırılıoğlu, M. (2020). Türkiye'deki sosyal yardım sistemine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1486-1513.
- Belediye Kanunu. (2005, 3 Temmuz). *Resmî Gazete*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050713-6.htm> adresinden erişildi.
- Bildircin, M. M. (2020, Mayıs 7). Sosyal yardımlar reklam aracı oldu. *Birgün*. <https://www.birgun.net/haber/sosyal-yardimlar-reklam-araci-oldu-299908> adresinden erişildi.
- Bhorat, H., Oosthuizen, M., & Stanwix, B. (2021). Social assistance amidst the COVID-19 epidemic in South Africa: A policy assessment. *South African Journal of Economics*, 89, 63-81.
- Briggs, A. (1961). The welfare state in historical perspective. *European Journal of Sociology*, 2(2), 221-258.
- Bozan, İ. (2014, Ocak 3). İstanbul'u alan Türkiye'yi alır. *Aljazeera Turk*. <https://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/istanbulu-alan-turkiyeyi-alir> adresinden erişildi.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika* (9. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Çağlar, K. (2019). *Vatandaşlık gelirine doğru*. İstanbul: İletişim.
- Canadian Urban Institute. (2020, Temmuz 26). Our Work. *Canadian Urban Institute*. <https://canurb.org/our-work/> adresinden erişildi.
- Çakır, R. (2015, Şubat 21). 30 yıldan hatırladıklarım/8 27 Mart 1994 yerel seçimleri: Medyaya rağmen ve medya sayesinde RP'nin zaferi. *Ruşen Çakır*. <http://rusencakir.com/30-YILDAN-HATIRLADIKLARIM8-27-Mart-1994-yerel-secimleri-Medyaya-ragmen-ve-medya-sayesinde-RPnin-zaferi/5118> adresinden erişildi.
- Çelik, A. (2010). Muhafazakâr sosyal politika: Hak yerine yardım, yükümlülük yerine hayırseverlik. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 42, 63-81.

- Çoğurcu, C. (2010). Stratejik planlama, stratejik yönetim ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel müdürlüğünde sosyal yardım politikalarına yönelik gerçekleştirilen projeler. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 1(2), 7-32.
- Çöpöğlü, M. (2020). Sosyal belediyecilikten sosyal politikaya geçiş bağlamında Sakarya büyükşehir belediyesi hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 685-704, doi:10.35408/comuybd.722401.
- Dama, N. (2021). Covid-19 salgınıyla sosyal refah devleti uygulamalarının dönüşümü. M. Tiryakioğlu (Ed.), *Afetlerle yoksullaşma: salgınlar, göçler, eşitsizlikler* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayınları.
- Deutsche Well. (2020a). ABD'de iki trilyon dolarlık paket senato'dan geçti. *Deutsche Well*. <https://www.dw.com/tr/abdde-iki-trilyon-dolarl%C4%B1k-paket-senatodan-ge%C3%A7ti/a52922492> adresinden erişildi.
- Deutsche Well. (2020b). *Almanya'da korona mağdurlarına devlet yardımı*. *Deutsche Well*. <https://www.dw.com/tr/almanyada-korona-ma%C4%9Fdurlar%C4%B1na-devletyard%C4%B1m%C4%B1/a-52990112> adresinden erişildi.
- Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi. (2020, Temmuz 6). Küresel salgınla yeniden düşünmek: insan güvenliği krizi [Blog yazısı]. <https://dipam.org/10376-2/> adresinden erişildi.
- Ebbinghaus, B., Lehner, L., & Naumann, E. (2022). Welfare state support during the COVID- 19 pandemic: Change and continuity in public attitudes towards social policies in Germany. *European Policy Analysis*, (8), 297-311.
- Eryılmaz, B. (2008). *Kamu yönetimi*. Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ferrera, M. (1996). The southern model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37.
- Gazete Duvar (2019, Ocak 31). Erdoğan'dan 11 maddelik seçim manifestosu: Gönül belediyeciliği. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/01/31/erdogan-chp-3-c-demektir-cop-camur-cukur/> adresinden erişildi.
- Gentilini, U., Almenfi, M., & Orton, I. (2020). *Social protection and jobs responses to covid-19: A real-time review of country measures*. World Bank Social Protection and Jobs Global Practice. web site: <http://www.uggentilini.net/wp-content/uploads/2020/03/global-review-of-social-protection-responses-to-COVID-19-2.pdf>
- Gough, I. (1996). Social assistance in Southern Europe. *Southern European Society and Politics*, 1(1), 1-23.
- Göçmen, İ. (2014). Religion, politics and social assistance in Turkey: The rise of religiously motivated associations. *Journal of European Social Policy*, 24(1), 92-103.

- Göze, A. (1976). *Sosyal devlet sistemi*. İstanbul: İ.Ü. Hukuk Fakültesi.
- Güneş, M. (2022). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149-184.
- Habertürk. (2019, Nisan 1). İstanbul'da tek kadın başkan Sancaktepe'den çıktı. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/istanbul-da-tek-kadin-baskan-sancaktepe-den-cikti-2420596> adresinden erişildi.
- Hicken, A. (2011). Clientelism. *Annual Review of Political Science*, 14, 289-310.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020). *Sessizlikteki sesimiz: Covid-19 raporu*. İBB Kurum Çalışması.
- International Labour Organization. (2020a). *Covid-19 and the world of work: Impact and policy responses*. Switzerland: ILO.
- International Labour Organization. (2020b). *World social protection report: 2020-2022*. Switzerland: ILO.
- International Labour Organization. (2020c). *Social Protection Monitor: Social Protection Responses to the Covid-19 Crisis Around the World*. Switzerland: ILO.
- Kesgin, B. (2014). *Kamu sosyal politikalarında sosyal yardım*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Koray, M. (2003). Avrupa refah devleti: Anlamı, boyutları ve geleceği. *TÜSİAD Görüş Dergisi*, (57) 64-74.
- Koray, M., & Çelik, A. (2015). *Himmat, fıtrat, piyasa: AKP dönemi'nde sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuruhalil, İ., Özyazıcı, A., & Hosseinnezhad, F. (2020). Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde sosyal hizmet. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 1-18
- Kutlu, D. (2020, 3 Nisan). Covid-19, yoksulluk ve sosyal yardımlar: Durum ve öneriler. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/10009/covid-19-yoksulluk-ve-sosyal-yardimlar-durum-ve-oneriler> adresinden erişildi.
- Lustig, N., Pabon, V. M., Sanz, F., & Younger, S. D. (2020). *The impact of Covid-19 lockdowns and expanded social assistance on inequality, poverty and mobility in Argentina, Brazil, Colombia and Mexico* (Working Paper No. 556). Washington, DC: Center for Global Development.
- Makarychev, A., Romashko, T. (2021). Precarious sovereignty in a post-liberal Europe: The Covid-19 emergency in Estonia and Finland. *Chin. Polit. Sci. Rev.* 6, 63–85. doi:10.1007/s41111-020-00165-y
- Midgley, J. (1997). *Social welfare in global context*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Milliyet. (2020, Mayıs 12). Ödemeler Başladı! 3. Faz Pandemi Sosyal Yardım Başvuru ve Sonuç Sorgulama Ekranı! 1000 TL Pandemi Sosyal Yardım Ödemeleri Hangi Hesaplar Yatacak? *Milliyet*. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/3-faz-sosyal-yardim-parasi-hesaplara-yatmaya-basladi-3-faz-1000-tl-sosyal-yardim-parasi-basvuru-ve-sorgulama-ekrani-6209649> adresinden alındı.

- Ortakaya, A. F., Ardic, O., Varghese, M. (2022, Kasım 21). Five key digital enablers of social assistance delivery in Turkey [Blog yazısı]. <https://blogs.worldbank.org/digital-development/five-key-digital-enablers-social-assistance-delivery-turkiye> adresinden erişildi.
- Rıza-yı Bari. (t.y.). *Luggat: Osmanlıca-Türkçe sözlük* içinde. <https://www.luggat.com/r%C4%B1za-y%C4%B1%20bari/1/1> adresinden erişildi.
- Roberts, A. (2020). The third and fatal shock: How pandemic killed the millennial paradigm. *Public Administration Review*, 80(4), 603-609.
- Saad-Filho, A. (2020). From COVID-19 to the end of neoliberalism. *Critical Sociology*, 46(4-5), 477-485. doi:10.1177/0896920520929966
- Sancaktepe Belediyesi. (2020). *Sancaktepe tarihi*. <http://www.sancaktepe.bel.tr/tr/sancaktepe-tarihi> adresinden erişildi.
- Sancaktepe Belediyesi. (2021). *2021 yılı Sancaktepe ilçe nüfusu*. <https://www.sancaktepe.bel.tr/icerik/2021-yili-sancaktepe-ilce-nufusu> adresinden erişildi.
- Sarıyer Belediyesi. (2018). *Sarıyer Yaşam Rehberi*. İstanbul: Sarıyer Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sarıyer Belediyesi. (2020). *Sosyal politikalar çalıştayları sonuç raporu*. <https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/SOSYAL%20POL%C4%B0T%C4%B0KALAR%20C3%87AL%C5%9ETAY%20RAPORU-17.12.2021.pdf> adresinden erişildi.
- Sarıyer Belediyesi. (2020). *Sarıyer tarihi*. <https://sariyer.bel.tr/Icerik/sariyer-tarihi/45> adresinden alındı.
- Sayarı, S. (1977). *Political patronage in Turkey*. E. Gellner, & J. Waterbury (Editörler), *Patrons and clients in Mediterranean societies* (s. 103-130) içinde. London: Duckworth.
- Sayın, A. (2019, Nisan1). Ekrem İmamoğlu Kimdir? 3 Ayda 2 Kez İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Seçilen Siyasetçi. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47751170> adresinden erişildi.
- Seyyar, A. (2008). *Yerel Siyasetin Gelişiminde Sosyal Politikaların Önemi*. Yerel Siyaset (s. 237-259) içinde. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Stokes, S. (2007). Political Clientelism. C. Boix (Ed.), *The Oxford Handbook of comparative politics* içinde. Oxford: Oxford University Press.
- T.C. İstanbul Valiliği. (2020, Mart 18). *Cumhurbaşkanı Erdoğan "ekonomik istikrar kalkanı" tedbir paketini açıkladı*. <http://www.istanbul.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-ekonomik-istikrar-kalkani-tedbir-paketini-acikladi> adresinden erişildi.
- T.C. Sarıyer Belediye Başkanlığı. (2021). *Sarıyer yaşam rehberi. sarıyer belediyesi kültür yayınları*. <https://sariyer.bel.tr/ckuploads/ckfiles/SARIYER%20YASAM%20REHBERI-07.07.2022-14.53.pdf?time=1657194950373> adresinden erişildi.
- T.C. Yüksek Seçim Kurulu (1995). *20. dönem milletvekili genel seçimi*. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1995MilletvekiliSecimi/1995_secim_sonuclari.pdf adresinden erişildi.

- T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2019). *2019 mahalli il ilçe seçmen sandık sayısı*. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2019MahalliIdareler/2019Mahalli-il-ilce-SecSanSay.pdf> adresinden erişildi.
- TÜİK (2022). *Göç istatistikleri 2021*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2021-45869> adresinden erişildi.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2017). *Türkiye'nin bütünleşik sosyal yardım sistemi*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Urhan, G., & Arslankoç, S. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde sosyal politika ve yerel yönetimler: İstanbul ilçe belediyeleri örneği. *Çalışma ve Toplum*, 2(69), 945-980.
- Uzgel, İ. & Duru, B. (2013). *AKP bilançosu: Bir dönüşümün kitabı (2002-2009)*. Ankara: Phoenix.
- Ülev, S. & Yenice, A. C. (2022). Pandemi döneminde uygulanan sosyal destek programı üzerine bir durum çalışması: Sakarya ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 3(2), 359-385.
- Weingrod, A. (1968). Patrons, patronage, and political parties. *Comparative Studies in Society and History*, 10(4), 377-400.
- Wilensky, H. L. (1975). *The welfare state and equality: structural and ideological roots of public expenditures*. Berkeley, California: University of California Press.
- Wincott, D. (2001). Reassessing the social foundations of welfare (state) regimes. *New Political Economy*, 6(3), s. 409-425.
- Yıldırım, D. (2013). AKP ve neoliberal popülizm. İ. Uzgel, & B. Duru (Editörler), *AKP bilançosu: Bir dönüşümün kitabı (2002-2009)* (s. 66-107) içinde. Ankara: Phoenix.
- Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 11(18), 2525-2554.
- Zengin, E., Şahin, A., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de sosyal yardım uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 19(2), 133-142.